

**Рибаков, М.О. Вигурівщина-Троещина – околиця Києва : [з історії місцевості] // Український історичний журнал. – 1990. - № 4. – С. 55-61.**

Питання історичного краєзнавства

**М. О. Рибаков (Київ)**

**Вигурівщина-Троещина — околиця Києва**

Не лише киянам, а й багатьом гостям столиці України відомий новий житловий масив Вигурівщина-Троещина. Свою назву він одержав від двох приміських сіл, які позаминулого року увійшли до складу Києва. Про їх історію розповідається у даній публікації.

Останнім часом значно посилився інтерес громадськості до історії країни і, зокрема, до минулого міст і сіл. Історії Києва присвячено чимало книг та різного роду публікацій. Однак місто зростає рік у рік, до нього входять все нові околиці, приміські села, селища, хутори. Так, майже зовсім недослідженою залишається лівобережна частина міста, яка нещодавно складалася з одного району, а нині — з чотирьох: Дарницького, Дніпровського, Харківського та Ватутінського. Це — ціле місто, яке за площею та кількістю населення перевищує багато обласних центрів України. Історії однієї з його складових частин Вигурівщини та Троещини — присвячене дане повідомлення.

Село Київської області Троещина в листопаді 1988 р. набуло статусу селища і увійшло до складу Ватутінського району Києва. Багатоповерхова міська Троещина, а точніше, житловий масив Вигурівщина-Троещина, майже впритул підійшов до своєї сільської прашурки, що дала назву цілому району новобудов.

Історія Вигурівщини та Троещини сягає у глибину століть. Поблизу сіл археологами виявлені поселення доби неоліту, Трипільської культури, епохи бронзи (IV—II тис. до н. е.). Як відомо, Київ за часів середньовіччя був містом-фортецею. В системі його оборонних споруд значну роль відігравали навколишні містечка, що мали укріплені замки. На півночі це був Вишгород, на заході — Білгород, на півдні — Трипілля, на сході — Вигурівщина, розташована біля річки Чорторий (Десьонка).

Документ 1780 р. свідчить, що село «прежде было ... вольное местечко или городок под названием Милославск, в котором жительствоваали сотни Киевской казаки и мещане, а по завладению оною мещане еще задержано, короны польской землянином Яном Вигурою переименовано в Вигуровщину. Но в каком где году так как иногда оно и кем первоначально осажено за держание, знать не можно... Замок в окружности 221 триаршинных сажени, село простирается по обеим сторонам речки Угнор окружностью 1600 саженой таких же... на левой стороне реки Днепра против самого города Киево-Подолы» Отже, Милославськ (Милославичи, Милославщина) ототожнюється з Вигурівщиною. Цієї думки дотримується багато істориків.

Друга пол. XV — поч. XVI ст. — час відновлення та збагачення київських монастирів. Посилення в той період антифеодальної та національно-визвольної боротьби українського народу примушувало литовсько-польський уряд обдаровувати православну та католицьку церкви різними угіддями, щоб не втратити свого панування. Одержавши дарчі, суміжні, виморочені, пустопорожні землі, ченці випрошували у королів, князів, воевод, гетьманів, митрополитів стверджуючі грамоти.

Так, у 1560 та 1572 р. київський воевода князь К. К. Острозький дав Київському Михайлівському Золотоверхому монастирю грамоти на володіння землями на лівому березі Дніпра. В цей же час воевода передав містечко Милославичі шляхтичу Яну Вигурі, від якого воно одержало назву «Вигурівщина» (за люстраціями 1616 та 1622 р. замковим селом Милославичами (Вигурівщиною) володів київський городничий та ключник Станіслав Вигура).

Ян Вигура відписав село Михайлівському монастирю («селце Векгуровщину, от Векгури наданное»). Після визвольної війни жителі Києва та навколишніх сіл відмовлялися визнавати феодальні привілеї нових панів. Жителі Вигурівщини захопили монастирські землі і користувалися ними. Тому Б. Хмельницький у 1654 р. двічі підтверджував підданство міщан села ігумену Михайлівського монастиря. Пізніше універсали Б. Хмельницького підтверджували гетьман І. Мазепа, гетьман І. Скоропадський (1712, 1714 р.), Петро І (1716 р.) та ін.

Щодо Троєщини, то в XVI ст., коли села ще не існувало, місцевість ця мала назву «Чуриловщина», або «грунт Троицкий», оскільки належала Троїцькому Больничному монастирю Києво-Печерської Лаври. Звідси й назва села, яке виникло в XVII ст.— Троєщина.

Свідченням того, що села існували вже у XVII ст., є два документи, які наводяться нижче. З опису Вигурівщини та суміжних земель 1667 року: «Почавши от речки Радунки на конец поповой сеножати, подле Троесчини до озера, що над Чорториею, от озерца долиною к старому кладовищу, вправо грунт Вигуровский, влево Троецкий, идучи к городищу прежнему подле Борка, где замочок и двор был князя Семена Олельковича...». З грамоти царя Федора Олексійовича 1680 р. Больничному монастиреві, підтвердженої грамотою Петра I 1720 р.: «...повелели в подтверждение прежним жаловальным грамотам Отца Нашего... владеть на сей стороне Днепра в Киевском Уезде Деревнею словущою Троетчина...».

Землі ці постійно були предметом сварок між Троїцьким монастирем та жителями Вигурівщини.

Адміністративно ця територія до 1471 року входила до складу Київського князівства, потім . до Київського воеводства литовсько-польської держави. Після визвольної війни 1648—1654 рр. — до складу Київської, а з 1736 р.— Гоголівської сотень Київського полку, з 1782 року — до Остерського повіту Київського намісництва. З 1802 до 1903 рр. Вигурівщина та Троєщина належали Броварській, а з 1903 по 1923 рік — Микільсько-Слобідській волості Остерського повіту Чернігівської губернії.

Київська сотня відрізнялася тим, що являла собою володіння київських монастирів. Так, 95,6 % усіх населених пунктів та 92,58 %і усіх дворів в сотні належали монастирям.

Населення сіл Вигурівщини та Троєщини складалося з кріпаків, («посполітих») та невеликої кількості ремісників: гончарів та ткачів. Оскільки землі там були малоплодородні, пісчані, землеробство в цих селах мало другорядне, значення (сіяли жито, овес, гречку). Основним заняттям жителів було скотарство (жителі Вигурівщини, наприклад, мали у своєму володінні більш як 600 голів великої та дрібної худоби, коней) і рибальство, що зумовлювалося великою кількістю водоймищ і заливних луків.

Монастирі нещадно експлуатували кріпаків: їх примушували працювати па панщині (у Київській сотні найбільш поширеною була панщина по чотири дні на тиждень — 84,9% дворів, була панщина й по 5—7 днів — 9,1% усіх дворів), сплачувати податок на постій солдатів, ловити для ченців рибу, косити сіно, збирати мед, заготовляти дрова тощо.

Духовенству належали господарські двори, млини, гуральні, сіножаті, пасіки. У Троєщині господарському монастирському двору належали будинок, світлиці, пекарня, льох, комори, стайня для коней, клуня, хата, сад, город, вулики, гуральня. Монастирі одержували від кріпаків хліб, борошно, зерно, м'ясо-молочні продукти, рибу, олію, городину, овес, березовий сік, горілку, деревину, шкіру, вовну, сукно, залізо тощо.

Царська влада відводила духовенству роль службової сили, знаряддя панівних класів. Для цього необхідно було покласти кінець порядку, коли церква була «державою в державі», відібрати в неї привілеї, тобто покінчити з церковно-монастирським землеволодінням. При секуляризації — відчуженні власності церкви на користь держави — у монастирів було відібрано 8,5 млн десятин землі й більш як 1 млн селян (без України та Прибалтики), переданих під управління Колегії економії. На Україні секуляризація проводилася з 1780 р., коли були встановлені «духовні штати». Монастирські маєтки з селянами відбиралися у казну, від якої монастирі одержували утримання.

У київських монастирів було відібрано 24772 селян. Отже, колишні кріпаки стали державними селянами, але становище їх не полегшилось — вони перейшли до рук поміщиків та феодално-кріпосницької держави.

Найважливішою подією XIX ст. стала реформа 1861 р., але її непослідовність та половинчастість призвели до того, що закони 1860 р. про державних селян звелися до реорганізації громадського самоврядування і збільшення платежів. Державні селяни Вигурівщини та Троєщини (а таких на Чернігівщині налічувалося 44,5%) за одержану землю повинні були виплачувати викупні платежі 3326 крб. 71 коп.

Реформи 60—70-х років викликали великі зміни у соціально-економічному становищі краю. Зокрема, значно збільшилася кількість дворів та населення. (Див. табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка зростання населення

|           |
|-----------|
| Поселення |
|-----------|

Кількість

Роки

1766

1859

1892

1897

1917

Вигурівщина

дворів

42

83

221

274

391

населення

409

623

1315

1498

2210

Троещина

дворів

28

68

163

202

260

населення

265

411

913

1042

1531

Значно розширилися зв'язки жителів з міськими ринками, на які вони постачали городину і зілля. На лівобережжі з давніх часів був розвинутий кустарний промисел — плетіння кошиків з лози, що також йшли на продаж у Київ. На початку ХХ ст. Чернігівщина займала перше місце на Україні за лозоплетінням (73 поселення): в Остерському повіті ним займалося 22 поселення.

Жителі Вигурівщини, де кошикарів на 1898 р. налічувалося більш як 160 чол., об'єднувалися по 10—20 душ і брали в оренду міські луки (40 дес.) з правом використовувати лозу. Поділ праці існував тільки між членами однієї родини: дорослі добували сировину і розщеплювали лозу, плетінням займалися всі. Одна родина за сезон виробляла до 400 кошиків. У Вигурівщині за рік виготовляли близько 120 тис. виробів, з них 30 тис. продавалося на ринку.

Наприкінці століття відкрилися навчальні заклади: у 1885 р. Вигурівське сільське однокласне (потім воно стало початковим) народне училище та у 1886 р. Троєщанське сільське народне училище. Кожний з цих закладів одержував від земства до 500 крб. щорічно. На початку ХХ ст. в них навчалося більш як 100 дітей<sup>22</sup>. Смертність в Остерському повіті у 1884—1889 рр. була 36,11 на 1000 чол. (одна з найбільш високих у губернії), а в Броварській волості — навіть 40,38).

Рятуючись від злиднів, зубожіння багато сімей з Чернігівщини переселялося в інші місця. З 1885 потік до Сибіру становив до 1 тис. чол. на рік.

Столипінська аграрна політика посилила цей процес. Якщо в 1906 році з Остерського повіту вибуло 21 господарство, то в 1907 — 333, а в 1908 — 579. 80,7 % усіх переселенців — це безземельні та малоземельні селяни, які мали до трьох десятин землі.

На початку ХХ ст. соціально-побутові умови життя населення ще погіршилися. Відомо,

що являла собою, наприклад, «охорона здоров'я» в умовах Росії. На весь Остерський повіт було 8 лікарських дільниць та 11 фельдшерських пунктів. Вигурівщина та Троєщина входили до Микільсько-Слобідської лікарської дільниці, яка обслуговувала цілу волость з 16-тисячним населенням. Витрати на дільницю за рік становили вкрай малу суму (7694 крб.). На весь повіт налічувалося лише 4 лікарні та кілька амбулаторій. Земство неспроможне було навіть забрукувати дорогу з Вигурівщини до Микільської слобідки, якою користувалося майже 65 тис. жителів трьох волостей.

Історія досліджуваних сіл у радянський період відображає соціально-економічні процеси, що відбувалися в країні. В адміністративному відношенні села Вигурівщина та Троєщина в 1923—27 рр. належали до Броварського, а в 1927—1930 рр. — до Київського районів Київського округу. У зв'язку з ліквідацією округів у 1930 р. сільради Броварського району були підпорядковані Київській міськраді, а Броварський район перейменовано у Велико-Димерський, куди в 1930—1932 рр. входили обидва села. Потім, до 1937 р. вони входили до складу Київської приміської смуги. У 1932 р. села Вигурівщина та Троєщина утворювали дві сільради з населенням 4626 чол. і площею 45,7 кв. км. В 1937 р. у зв'язку з утворенням Броварського району Київської області ці села увійшли до нього. У травні 1958 р. за рішенням Київського облвиконкому Вигурівщина та Троєщина об'єднані в один населений пункт під назвою «Троєщина». Про динаміку зростання населення цих сіл свідчить таблиця 2.

Таблиця 2. Динаміка зростання населення

| Поселення |  |
|-----------|--|
|           |  |
| Кількість |  |
|           |  |
| Роки      |  |

1917

1923

1926

1932

1939

Вигурівщина

дворів

391

509

515

585

609

населення

2210

2255

2502

2732

2607

Троещина

дворів

260

384

360

380

436

населення

1531

1648

1700

1894

2099

Населення сіл в 20-ті роки працювало, переважно в артілях, де займалося плетінням кошиків з лози, які разом з молочними продуктами збувалися в Києві (зв'язок з містом здійснювався через «Поштовий тракт» Троєщина — Вигурівщина — Микільська слобідка і далі через Броварське шосе і Ланцюговий міст). Лозоплетінням у 1927 р. у Троєщині,

наприклад, постійно займалося 34,9 % від загальної кількості кустарів.

Сировина розподілялася за класовою ознакою: бідноті—1 пуд лози, середняку — 30 фунтів, заможному кустареві — 20. В Троещанській артіль точилася гостра боротьба між бідняцьким та заможним прошарком селянства за керівництво артілью. Врешті-решт, на керівні посади були висунуті кустарі з бідняцько-середняцького активу.

20-ті роки — це час становлення органів Радянської влади, культосвітніх та громадських установ. У 1927 р., наприклад, у Вигурівщині діяли: сільрада з 25 членів, початкова школа, гурток лікнепу (30і чол.), хата-читальня (63 члени, 50 книжок) з музичним та драматичним гуртками, КНС (73 члени), населення обслуговувалося Микільсько-Слобідською лікарнею, а в 1930 р. в селі діяли також товариство «Геть неписьменність» (69 членів), гурток безвірників (19 чол.), пожежна дружина (65 чол.), осередок ЛКСМУ (8 членів).

Посиленими темпами розвивалася на селі мережа кооперації різного профілю. Найбільш розвинутою була споживча кооперація, членами якої в селах Вигурівщина і Троещина в 1927 р. було близько 500 жителів; вона мала товарообсяг до 9—10 тис. крб. на місяць і постачала селянам продовольчі, господарчі та інші товари. Споживча кооперація в селі Вигурівщина, що існувала з 1917 року, в 1929 р. складалася з 391 члена, тобто нею було охоплено 67 % усіх дворів.

30-ті роки принесли жителям Вигурівщини та Троещини, як й всьому радянському народу, найтяжчі випробування. В період сталінської колективізації населення обох сіл складалося переважно з середняків і бідняків, які займалися скотарством, відхожими промислами, частково — городництвом<sup>35</sup>. В 1931 р. у Вигурівщині вже був, колгосп, партосередок,» осередок ЛКСМУ, кооперативне товариство, школа-п'ятирічка, акушерський пункт, КНС, артіль лозоплетіння, ясла, осередок Українського Червоного Хреста тощо. На початку 30-х років Вигурівщина та Троещина за сільськогосподарською спеціалізацією входили до 5-го Бортницько-Пухівського молочно-ягідного району Київської приміської смуги.

Результати першого року суцільної колективізації привели селян у шоківий стан: знову ввели «продрозверстку», хоча слово це й не вживалося, зникав ринок, гроші втрачали свою купівельну спроможність. Фонд отоварення заготівель був мізерний, а заробітки — злиденними.

Виходячи з рішень листопадового (1929 р.) Пленуму ЦК ВКП(б), керівництво УРСР взяло зобов'язання провести колективізацію «за рік — півтора» — до літа 1931 р. Президія Київської міськради висунула лозунг: колективізувати приміську смугу до весни 1931 р. на 60% (фактично колективізовано 66 %), а до кінця року — на 100 %.

В 1931 р. в Троєщинському колгоспі було вже 22 господарства, ставилося завдання колективізувати ще 50 господарств. Господарювати індивідуально ставало дедалі важче: одноосібників обкладали «твердими завданнями» та високими податками. Становище погіршувалося ще й тим, що в 1931 р. в Троєщині та Вигурівщині через повінь повністю загинула озимина на площі 181 га. У 1931 р. прокотилася хвиля розкуркулювань, у 1932 р. репресовано було й середняків.

Початок другої п'ятирічки був дуже тяжким для сільського господарства. Врожай зернових у 1933 та 1934 рр. був самим низьким з 1921 року. Внаслідок максимального усуспільнення худоби та голоду 1933 р. тваринництво було підірвано. У звіті Троєщинської сільради (початок 1935 р.) читаємо: «...в цілому по селу рогатої худоби багато зменшено, особливо молодняка... погано справи з розвитком овець та птахів».

У той час в Троєщині налічувалося 408 господарств, діяли колгосп ім. 13-річчя Жовтня (в 1934 р. — 654 га), Споживче товариство, об'єднана артіль лозоплетіння та лапка Погребського рибколгоспу 42.

Відновлення сільськогосподарського виробництва у досліджуваних селах почалося в 1934 р. Значно збільшилася врожайність, зокрема у Троєщині (див. табл. 3).

Таблиця 3. Зростання врожайності у Троєщині

|                      |
|----------------------|
| Сільськогосподарські |
|----------------------|

|          |
|----------|
| культури |
|----------|

Роки

1932

1935

Жито

6,33

18,12

Кукурудза

14,3

20

Просо

15,2

13,5

Картопля

26,5

89,4

У зв'язку з цим поліпшилася й оплата праці: в 1932 р. у Троєщині, наприклад, на 1 трудовдень давали 0,5 кг картоплі, в 1936 — 6 кг. В 1934—35 рр. помітні успіхи у вирішенні культурно-побутових проблем. Так, через збільшення бюджету сільради (1932 р. — 33986 крб.,

1934 р.— 52079 крб.) було впорядковано всі вулиці, криниці та шляхи, відремонтовано школу, побудовано лазню, з'явилася стаціонарна кіноустановка тощо. Тоді ж виник будинок колективіста, який організував з травня 1934 р. перевіз по Дніпру до Києва жителів сіл, які торгували на ринку й працювали на міських підприємствах.

У змаганні з Вигурівською та Погребською сільрадами на краще проведення засівкампанії, хлібоздачу та виконання фінплану Троєщинська сільрада вийшла переможцем. 18 колгоспників та 14 робітників одержали звання «ударників», 50 колгоспників було премійовано. Роботу сільради ВУЦВК, облвиконком та міськрада визнали за гарну. В 1933/34 рр. сільради премійовано 9 разів та двічі занесено на Всесоюзну Червону дошку, в 1934 р. — нагороджено грошовою премією.

Під час Великої Вітчизняної війни — 19 та 20 вересня 1941 р. села були загарбані німецько-фашистськими військами. За час окупації багато жителів загинуло, а 487 були насильно вивезені в Німеччину. Біля с. Вигурівщини діяв партизанський загін під проводом Г. І. Кузьменка та О. М. Світличного. 28 вересня 1943 р. села були визволені Радянською армією. За подвиги у боях 30 жителів удостоєні урядових нагород.

По війні працьовиті троєщани та вигурівці почали відроджувати села з попелу. Низька продуктивність праці у колгоспі ім. Ворошилова (пізніше — ім. Кірова) ставала хронічною. План держпоставок систематично не виконувався. Це пояснювалося відсутністю сільськогосподарських машин (врожай збирали косами й серпами), низькою трудовою дисципліною, пияцтвом, слабким керівництвом сільради, занедбаністю шляхів, щорічним затоплюванням земель. Становище загострювалося й житловою кризою, скрізь — «самобуд».

Деякі успіхи були досягнуті в культурному житті сіл: наприкінці 40-х на початку 50-х років відкрито школи, у тому числі вечірню, бібліотеку, клуб, агрошколу, медамбулаторію, фельдшерсько-акушерський пункт, проведено озеленення. В 1960 р. в вигурівщанській школі-семирічці навчалося 337 учнів, в Троєщанській — 215.

У 60-ті роки в Троєщині діяло відділення Броварського радгоспу ім. Кірова, господарство спеціалізувалося на відгодівлі великої рогатої худоби та свиней. Діяли дві школи-восьмирічки, будинок культури, бібліотека. На кінець 1988 р. тут проживало 3600 чол., налічувалося близько 700 домоволодінь, однак майже третину з них збудовано чи прибудовано без дозволу властей. Селище не газифіковано. На всю Троєщину було 11 телефонів, з них — 9 службові. А там проживає більш як 70 інвалідів та учасників Великої Вітчизняної війни. Ці недоліки пояснюються тим, що село давно вважалося «неперспективним», отже у соціальному плані майже не розвивалося.

З включенням Троєщини в межі Києва необхідно буде вирішити багато проблем. Для цього обрано раду громадського самоврядування селища.

До речі, Троєщина — не єдине село, мешканці якого нещодавно стали киянами. Восени 1988 р. приєднані Жуляни до Залізничного, Бортничі — до Харківського району. Таким чином, кількість киян збільшилася на 22 тис. чол.

